

's-Gravenhage, 20 maart 1980.

LXIII

Betreft: portret van de
Kroonprins van Schotland, 1594.

Den Heer S.J.H. van Hengel
Saxenrodeweg 30
2116 VA BENTVELD

Zeer geachte Heer van Hengel,

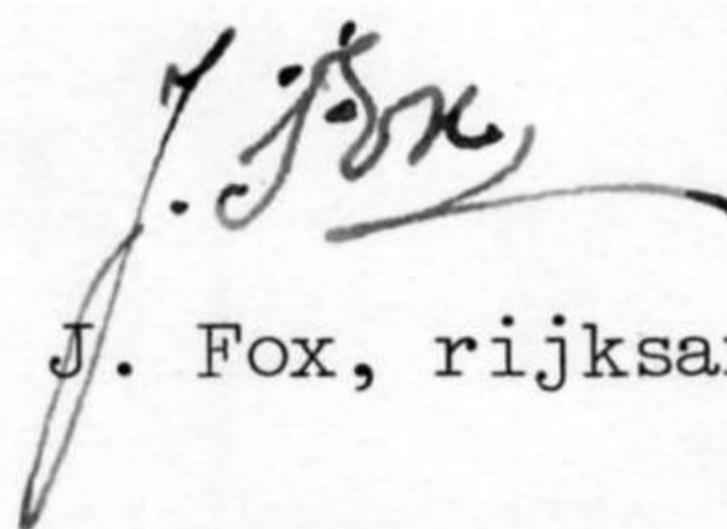
Zoals ik u telefonisch al met een grote mate van waarschijnlijkheid kon mededelen, bent u inzake het portret van de kroonprins van Schotland, dat de ambassadeurs van de Staten-Generaal in 1594 naar Nederland hebben overgebracht, op een verkeerd spoor.

De ambassadeurs zijn niet eens in de Staten van Holland geweest. Nochtans hebben de Staten van Holland het op prijs gesteld een copie van het door hen ter Staten-Generaal ingeleverde verbaal in hun minuut-resoluties van 7 november 1594 op te nemen.

Uiteraard wordt het overgebrachte schilderij hierin vermeld, maar een afbeelding is uiteraard niet opgenomen.

Hoogachtend

uw dw.

J. Fox, rijksarchivaris b.d.

N.B. In het archief van de Staten van Holland treft men genoemd rapport tweemaal aan: in inv.nrs. 355 en 356 afgezien nog van de gedrukte tekst.

beaukt 21/3

LXIII bis

's-Gravenhage, 27 maart 1980

Betreft: Kolfspel in Holland.

Den Heer S.J.H. van Hengel
Saxenrodeweg 30
2116 VA BENTVELD

Zeer geachte Heer van Hengel,

Ondanks de negatieve strekking van mijn laatste brief had u de vriendelijkheid er met enkele woorden op te reageren.

Mijnerzijds heb ik nu aanleiding u nogmaals te schrijven.

In het museum "Het Prinsenhof" te Delft is van 17 mei - 1 augustus 1956 een tentoonstelling gehouden onder de titel "Er was eens ... ons land gezien door schilders in vroeger tijden". De catalogus vermeldt onder nr. 2 als afkomstig van een onbekende zestiende-eeuws meester:

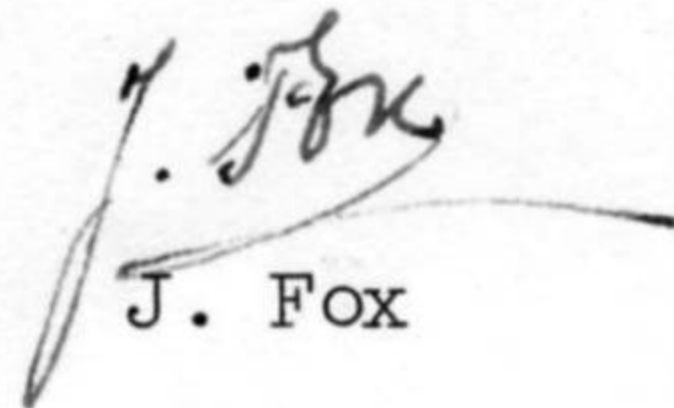
"Het kasteel van Egmond. Omstreeks 1560. In de verte Egmond aan Zee en Alkmaar. Op de voorgrond een zeer vroeg kolfspel. In de lucht het wapen van Egmond omgeven door de keten van het Gulden Vlies. - 129 x 250 cm."

Eigenaar van dit schilderij was destijds Jhr. Six van Hillegom te Amsterdam. Het kunstbezit van de familie Six is sindsdien ondergebracht in één stichting.

Ik hoop, dat u van deze aanwijzing enig profijt kunt hebben.

Met vriendelijke groet, tevens met
hoogachting

uw dw.

J. Fox

N.B. Dank zij een telefonische mededeling van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie alhier kan ik aan het bovenstaande nog toevoegen, dat u het genoemde schilderij gereproduceerd kunt vinden in "Elsevier's geïllustreerd maandschrift" 9 - 1939, blz. 162 en in het maandblad "Beeldende Kunst" jrg. 17 - 1940, blz. 338.

31 maart 1980

30, Saxenrodeweg
2116 VA Bentveld
Holland

De Weledelgeboren Heer
J. Fox
van Nijenrodestraat 25
2597 RJ 'sGravenhage

Zeer geachte Heer Fox,

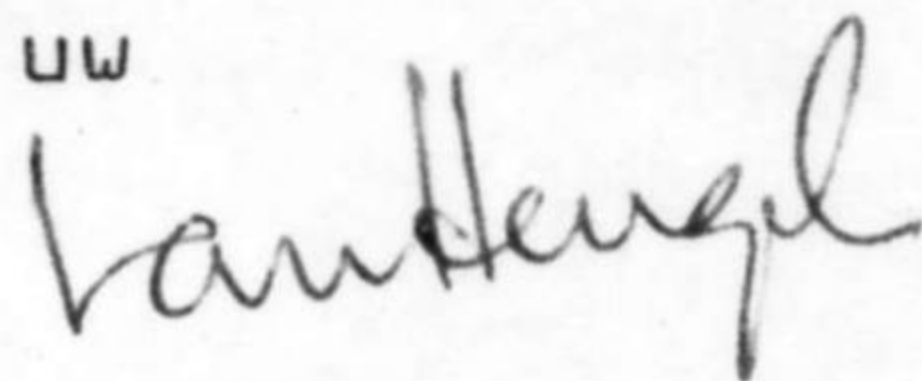
Hiermede moge ik u hartelijk danken voor uw brief van 27 maart j.l. en de vriendelijkheid om mij op het schilderij van het Kasteel te Egmond te wijzen. Het schilderij als zodanig was mij bekend aangezien het in de collectie Six te Amsterdam zit. Interessant was in het bijzonder de er door u bij vermelde datering van ca. 1560. Tot nu toe heb ik altijd gedacht dat het twintig jaar jonger was.

Gaarne grijp ik deze gelegenheid aan u uit te nodigen op een u conveniërend moment eens naar het resultaat van mijn onderzoekwerk te mijnen huize te komen kijken. Ik stel mij zo voor dat het u zou kunnen interesseren en omgekeerd dat ik, goedwillende amateur die ik ben, bij die gelegenheid nog iets van u zou kunnen leren uit uw grote ervaring op het gebied van archiefonderzoek. Ik zou het mij bepaald tot een genoegen rekenen u een keer hier te mogen ontvangen.

Indien u hiertoe bereid bent moge ik u verzoeken mij daarover eens te willen opbellen. Het nummer staat aan het hoofd van deze brief.

Met gevoelens van erkentelijkheid ben ik met vriendelijke groet en hoge achting

uw

S.J.H. van Hengel

2597 R J H. Gravenhage, 17 April 1900
Van Nijlenrodesstraat 25

Heer geacht Heer van Hengel,

Mes veel gevoegen denk ik terug aan het be-
zoek, dat ik u Maandag heb gebracht. Ik
ben onder de indruk van het zijke materiaal,
dat u in de loop van dertig jaren over "vroeg
golf" hebt verzameld. Het artikel, waar u
mee bezig bent, belooft met de toepasselijke
afbeeldingen erbij bijzonder aantrekkelijk en in-
teressant te worden.

Het onderwerp leeft, zoals meer gebeurt, bij
mij nagewerkt en ik wil niet nalaten u nog
enkele gedachten voor te leggen, die bij mij zijn
opgekomen:

1. U hebt mij meegedeeld, dat het tweejarige
jongstje op het portret van 1595 tyrisch He-
derlandse kleding draagt. M.i. pleit dit wel
heel erg tegen een identificatie met de kroon-
prins van Schotland.
2. U weet, dat ik de reeks kinderportretten
met kolfstok en bal bijzonder fascinerend
vind. Lie ik het juist, dat kolfstok en bal
hier tyrisch de attributen van jongens zijn? Als
ik me niet vergis, komen ze op meisjesportretten
niet voor. Heb ik dit goed gezien, dan zou dit
m.i. in het artikel enige nadruk verdienen: kolf
een jongens-, geen meisjespel; stok en bal ty-

peische jongensattributen.

3. Ook volwassenen bleefden het kolfspel. Dit sluitend volwassen mannen, neem ik aan, geen vrouwen, maar ik weet het beter dan ik.

Een volwassen man, individueel afgebeeld, dus op een portret, is nooit van kolfstok en bal voorzien. Heel begrijpelijk: als de schilder hier attributen wil toepassen, dan moeten ze verband houden met het beroep of de maatschappelijke positie van de geportretteerde, dus echt voor hem typerend zijn.

4. Ik heb overzichts, dat volwassen mannen kolf spelend wel op het ijs zijn afgebeeld en brengt dit in verband met het feit, dat de oorlog 's winters stil stond, en dat het 's winters dus niet beneden de waardigheid van een volwassen man was om kolf te spelen. Ik ben geneigd dit anders te zien: de provincie Holland en West-Friesland was sedert 1600 geen oorlogsterrein meer; de oorlog werd elders gevoerd met huartroepen. Waarom zou een volwassen Hollander zich dus ook niet buiten het winterseizoen met het kolfspel mogen vermaken? Ik denk: een ijsgezicht was voor een schilder bijzonder aantrekkelijk; kolfspelende mannen in de zomer waren er veel minder, maar Lollenburg vond zijn kolfspelende vrienden de moeite waard, toen een antieke ruïne tot achtergrond diende!

Vooral voor punt 2 vraag ik uw aandacht. Schilders en schenkers van de 16de en de 17de eeuw slachten zich er op toe te leggen jongens en meisjes de hun passende, kenmerkende attributen te geven. Dit lag in de geest van de tijd. Met vriendelijke groeten en hoogachtung uw dw.
J. F. J. J.

18 april 1980

30, Saxenrodeweg
2116 VA Bentveld
Holland

De Wedelgebooren Heer
J. Fox
van Nijenrodestraat 25
2597 RJ 'sGravenhage

Tel. 023 - 24 01 69

Zeer geachte Heer Fox,

Hartelijk dank voor uw brief van 17 april. Het is plezierig uw belangstelling daarin tot uitdrukking te zien komen. Dank ook nog voor de aanvulling uwerzijds van mijn gebrekkige kennis van de paliografie! Komende tot beantwoording van de in uw brief opgenomen punten:

1. Wat die kleding van de vermeende Henry Frederick Stuart betreft: het zou mij niets verbazen als zij het, zeer fraaie, costuum evenals de stok, de bal en de gouden halsketen voor hem meegenomen hadden. Het is jammer dat de afrekeningen van het gezantschap van Walraven van Brederode en Jacob Valcke niet meer te traceren zijn. Zij hadden ons daarover wellicht uitsluitel kunnen geven.

2. Hoewel er veel jongens geschilderd zijn met kolfstokken en ballen komen er toch enige meisjes in dergelijke portretten met stokken en ballen voor. Er is een zeer fraai portret van J.A. van Ravesteyn met een meisje met stok en bal, in het Rijksmuseum in Amsterdam hangt een schilderij van Pieter de Hoogh (bekend als 'de linnenkast') waarop een meisje binnenshuis met stok en bal doende is en in Engeland is (Polesden Lacey, Great Bookham, Surrey) nog een zeer charmant schilderij van Pieter de Hoogh waarop een meisje met stok en bal de deur uit gaat om zich te voegen bij een jongen met stok en bal die buiten op haar staat te wachten. Hoewel het meerendeel van de afbeeldingen jongens betreft (die trouwens ook in veel keuren specifiek worden vermeld) zou ik niet zo ver kunnen gaan te beweren dat het spel niet door meisjes en vrouwen is gespeeld.

3. Er zijn wel afbeeldingen van individuele mannen met stok en bal. Meest zijn dit geen schilderijen maar etsen en gravures (Jan Luyken, Romeyn de Hooge etc.) Zij zijn overwegend uit de 2e helft van de 17e eeuw.

4. Ik geef u gaarne toe dat mijn veronderstelling omtrent de aanwezigheid van golfers op winterlandschappen en hun (grotendeels) afwezigheid op zomerlandschappen maar een veronderstelling is. U hebt volkomen gelijk ten aanzien van de aantrekkingskracht die ijsgezichten op schilders in de 17e eeuw hebben uitgeoefend. Kunsthistorici, die uiteraard veel meer verstand hebben van dergelijke zaken dan ik, hebben mij verzekerd dat er ook in totaal in die periode veel meer wintergezichten dan zomerlandschappen zijn geschilderd. Dat zou dan mede een verklaring kunnen zijn. Uiteraard komen de spelers beter uit tegen een lichte (winter-)achtergrond. Toch zijn er ook wel zomerlandschappen met spelers (bijv. van Paul Bril). Het is een moeilijke materie om conclusies aan te verbinden.

Met vriendelijke groeten en hoge achting ben ik uw

9

2597 R.J. H. Gravenhage, 12 Mei 1900

Van Nijenrodestraat 25.

Leer geachte Heer van Hengel,

Door andere zaken in beslag genomen ben ik er niet eerder toe gekomen u te antwoorden op uw uitvoerige brief van 18 April, maar ik zou u alsnog willen verzekeren, dat ik er met heel veel belangstelling kennis van heb genomen. U bent zoveel beter in de materie ingewerkt dan ik, dat ik mij gaarne door u laat overtuigen. Alleen op één punt blijf ik ernstige twijfel koesteren.

Tegenwoordig zou het niet passend worden geacht voor Nederlandse gezanten om Heer-
landen sleersjes mee te brengen - hoe freer ook -
voor de kroonprins van een ander land. Ik kon me slechts voorstellen, dat het volger anders zou zijn geweest. Ik denk: een kroonprins van
Schotland behoort de nationale kleding van het
eigen land te dragen! Nemen we een ogenblik
aan, dat het in de zestiende eeuw anders zou zijn
gewest, dan kon ik me weer niet inbeelden,
dat de Nederlandse gezanten van de aanbidding
van hun gescheik in hun officiële rapport geen
melding zouden hebben gemaakt, dat ze er

spilwiegend aan voorbij zouden zijn gegaan, dat
de prins in deze Nederlandsche kleding was gepor-
treteerd. Al met al heb ik de reiging in de
jongen of het portret een Nederlands kind te blijven
zien.

Overigens ben ik zeer benieuwd naar
de definitieve uitwerking van uw artikel,
dat ik - als het u schikt - gaarne tegen 30 Mei
van u tegemoet zie.

Met vriendelijke groet,

tevens nu gewelens van hoopdring

Uw dw.

J. J. J. J.

De Weledelgeboren Heer
J. Fox
van Nijenrodestraat 25
2597 RJ 'sGravenhage

Zeer geachte Heer Fox,

Hiermede mijn dank voor uw brief van 12 mei. In de eerste plaats ben ik u zeer erkentelijk voor uw voortdurende belangstelling voor het schilderijtje.

Uw kanttekeningen zijn ongetwijfeld juist. Wanneer ik mijn veronderstelling, meer is het niet, uit dat die kleren mogelijk uit Holland waren meegebracht dan is dat om twee redenen:

1. ze sluiten meer aan bij de toenmalige mode in Holland dan bij die van Schotland, althans voorzover men dat uit de schaarse afbeeldingen van Schotse mode uit die tijd kan opmaken.
2. de golfstok en de bal waren duidelijk uit Holland afkomstig. Mogelijk de gouden halsketting met penning ook. Is het dan denkbaar, als ze tenminste een costuum hadden meegenomen, dat het kind met de gehele Hollandse uitrusting is geschilderd? U hebt wederom gelijk wanneer u stelt dat nergens blijkt dat de gezanten die dingen hebben meegenomen.

Helaas is van die zaken niets meer te vinden, behalve dan de rente-brief. In het reisverslag staat op blz. 1 dat de heren op 1 augustus 1594 uit den Haag vertrokken 'onse Depeschen ende Behoeften ontfanghon'. Waaruit die behoeften bestonden is helaas niet vermeld. De afrekeningen van de reis die met het verslag bij de Staten Generaal werden gedeponereerd zijn niet meer te traceren. Zij hadden wellicht opheldering kunnen verschaffen. Toch blijf ik de mening toegedaan dat meer is geschonken aan de prins dan alleen die rente-brief. In Schotland werden vermeld: twee gouden bekens en een gouden koffertje waar de rente-brief in was verpakt. Ook die zijn niet in het verslag vermeld, maar ze waren er wel. Wat die 'behoeften' precies geweest zijn blijft een raadsel.

De vraag is tenslotte, zoals u zeer juist opmerkt, of het wel Henry Frederick is of zo maar een nederlands kind. De gehele geschiedenis rondom het portret lijkt echter toch wel in de richting van Henry Frederick te wijzen. Ik heb het opgegeven om er achter te komen!

Intussen is het artikel voor het tijdschrift gereed gekomen (met bijlagen, bronnenlijst, literatuurlijst en illustraties) en volgens instructie in duplo verzonden aan de secretaresse van de redactie van wie ik ook een ontvangst-erkenning kreeg gedateerd 28 april. Ik hoop dus dat u het artikel in zijn geheel ter lezing krijgt vóór 30 mei a.s.

Inmiddels ben ik met vriendschappelijke gevoelens van hoge achting

uw

